כיתה ח' | תנ"ך | שיעור 2 מתוך 4 | 45 דק' | מלכים א ה-ח

ממלכתי: ספר מלכים א נלמד בכיתה ח' (תכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי, תשע"ט). חמ"ד: מלכים אינו בתכנית החמ"ד לחטיבת הביניים (ז: בראשית, יהושע-שופטים; ח: שמות, שמואל א; ט: ויקרא, שמואל ב), והיחידה יכולה לשמש העשרה. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

מה שלמה עשה: חכמה, שלום ובית המקדש

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו ארבעה מעשים מרכזיים של שלמה: שלום ובטחון, חכמה וספרות, בניין בית המקדש, ותפילה בחנוכת הבית
- התלמידים יתאימו לכל מעשה את הערך שהוא מבטא, עם פרק ופסוק
- התלמידים יסבירו את הניב "איש תחת גפנו ותחת תאנתו" ואת משמעותו כחזון של שלום

📚 בהתאם לתוכנית הלימודים

לפי תכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי (תשע"ט, עמ' 74), בכיתה ח' לומדים את "ביסוס מלכות שלמה" (פרק ה) ואת "תפילת שלמה" (פרק ח). בעמ' 76 התכנית מונה ניבים לידיעה, ובהם "איש תחת גפנו ותחת תאנתו" (ה, ה), "ורחב לב כחול אשר על שפת הים" (ה, ט), "ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם" (ה, י) ו"וידבר על העצים" (ה, יג). השיעור משלים את יחידה 7, שבה נלמדו החלום בגבעון ומשפט שלמה (פרק ג).

❓ השאלה הגדולה של השיעור

במה נמדד מלך: במה שבנה או במה שנתן לעם?

שלמה בנה את בית המקדש, אבל הכתוב מתחיל דווקא בתיאור של עם שיושב "לָבֶטַח". בשיעור נבחן ארבעה מעשים של שלמה ונשאל איזה מהם הכי חשוב.

🚪 כרטיס כניסה (2 דקות)

בתחילת השיעור כל תלמיד עונה בכתב, בלי ציון:

1. מה ביקש שלמה מה' בחלום בגבעון (מלכים א ג, ט)?
2. מה לדעתכם צריך לקרות במדינה כדי שאנשים ירגישו בטוחים?
3. אם הייתם בונים מבנה אחד שיישאר לדורות, מה הייתם בונים?

למורה: שאלה 1 מקשרת ליחידה 7. אם הכיתה לא למדה אותה, קראו יחד את מלכים א ג, ט לפני שממשיכים.

🧪 פתיחה

מציגים תמונה (או ציור על הלוח) של גפן ותאנה ליד בית. שואלים: מה מרגיש אדם שיושב בצל העץ שלו בלי לפחד? ואז קוראים את מלכים א ה, ה.

📖 הסבר למורה

ימי שלמה מתוארים כימי שלום: אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ, מִדָּן, וְעַד-בְּאֵר שָׁבַע. הביטוי הפך בעברית לניב שמשמעותו חיים שקטים ובטוחים.

החכמה של שלמה היא מתנה: וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה וּתְבוּנָה, הַרְבֵּה מְאֹד. היא באה לידי ביטוי בספרות (שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל) ובידע על הטבע (וַיְדַבֵּר, עַל-הָעֵצִים). מצודת דוד מסביר שהוא דיבר בכל מיני העצים והעשבים, מגדול ועד קטן. כלומר, החכמה כוללת גם את הקטן.

המעשה הגדול ביותר הוא בניין הבית: וַיִּבֶן הַבַּיִת, לַה'. פרט מפתיע: כָּל-כְּלִי בַרְזֶל, לֹא-נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ. האבנים הוכנו מראש, ובמקום עצמו היה שקט. רש"י מוסיף שהאבנים הוסעו עַל יְדֵי הַשָּׁמִיר, ובזה הוא נשען על מסורת חז"ל (כתוב / מפרשים, ראו למטה).

בחנוכת הבית שלמה מתפלל, ושתי נקודות בולטות בתפילה. הראשונה היא ענווה: הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם, לֹא יְכַלְכְּלוּךָ. השנייה היא פתיחות: שלמה מתפלל גם על הַנָּכְרִי, אֲשֶׁר לֹא-מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, הוּא.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

מלכים א פרק ה, פסוק ה

(ה) וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח, אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ, מִדָּן, וְעַד-בְּאֵר שָׁבַע–כֹּל, יְמֵי שְׁלֹמֹה.

מלכים א פרק ה, פסוקים ט-יג

(ט) וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה וּתְבוּנָה, הַרְבֵּה מְאֹד; וְרֹחַב לֵב–כַּחוֹל, אֲשֶׁר עַל-שְׂפַת הַיָּם.

(י) וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה, מֵחָכְמַת כָּל-בְּנֵי-קֶדֶם, וּמִכֹּל, חָכְמַת מִצְרָיִם.

(יא) וַיֶּחְכַּם, מִכָּל-הָאָדָם, מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע, בְּנֵי מָחוֹל; וַיְהִי-שְׁמוֹ בְכָל-הַגּוֹיִם, סָבִיב.

(יב) וַיְדַבֵּר, שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל; וַיְהִי שִׁירוֹ, חֲמִשָּׁה וָאָלֶף.

(יג) וַיְדַבֵּר, עַל-הָעֵצִים, מִן-הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן, וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר; וַיְדַבֵּר עַל-הַבְּהֵמָה וְעַל-הָעוֹף, וְעַל-הָרֶמֶשׂ וְעַל-הַדָּגִים.

מלכים א פרק ו, פסוק ז

(ז) וְהַבַּיִת, בְּהִבָּנֹתוֹ–אֶבֶן-שְׁלֵמָה מַסָּע, נִבְנָה; וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל-כְּלִי בַרְזֶל, לֹא-נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ.

מלכים א פרק ח, פסוק כז

(כז) כִּי, הַאֻמְנָם, יֵשֵׁב אֱלֹהִים, עַל-הָאָרֶץ; הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם, לֹא יְכַלְכְּלוּךָ–אַף, כִּי-הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי.

מלכים א פרק ח, פסוקים מא-מג

(מא) וְגַם, אֶל-הַנָּכְרִי, אֲשֶׁר לֹא-מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, הוּא; וּבָא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה, לְמַעַן שְׁמֶךָ.

(מב) כִּי יִשְׁמְעוּן, אֶת-שִׁמְךָ הַגָּדוֹל, וְאֶת-יָדְךָ הַחֲזָקָה, וּזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה; וּבָא וְהִתְפַּלֵּל, אֶל-הַבַּיִת הַזֶּה.

(מג) אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם, מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ, וְעָשִׂיתָ, כְּכֹל אֲשֶׁר-יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי–לְמַעַן יֵדְעוּן כָּל-עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת-שְׁמֶךָ, לְיִרְאָה אֹתְךָ כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, וְלָדַעַת, כִּי-שִׁמְךָ נִקְרָא עַל-הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי.

הנוסח ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. על משפט שלמה (פרק ג) ראו יחידה 7.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** אֶבֶן-שְׁלֵמָה מַסָּע, נִבְנָה (מלכים א ו, ז)

💭 **מפרשים:** רש"י: האבנים הוסעו מן ההר "עַל יְדֵי הַשָּׁמִיר". השמיר אינו מוזכר בפסוק; זו מסורת של חז"ל שרש"י מביא.

📜 **כתוב:** מִן-הָאָרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן, וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר (מלכים א ה, יג)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "בכל מיני העצים והעשבים, מגדול ועד קטן". החכמה מגיעה גם אל הקטן.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. כרטיס כניסה וחזרה קצרה על החלום בגבעון (5 דקות)
2. פתיחה: גפן ותאנה, קריאת ה, ה (5 דקות)
3. קריאה בקבוצות: ארבע תחנות (שלום, חכמה, בניין, תפילה) (15 דקות)

4. דיווח הקבוצות ומילוי טבלת מעשים וערכים (10 דקות)
5. דיון בשאלה הגדולה (6 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (4 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. איך מתוארים ימי שלמה במלכים א ה, ה?
2. מה אומר מלכים א ו, ז על הרעש בזמן בניית הבית?
3. על מי מתפלל שלמה בפסוקים ח, מא-מג?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה דווקא גפן ותאנה מסמלות שלום?
2. מה מלמד אותנו שהבית נבנה בשקט?
3. מה פירוש "הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם, לֹא יְכַלְכְּלוּךָ"? איזה ערך יש כאן?

הערכה (מה דעתי?)

1. איזה מארבעת המעשים של שלמה הכי חשוב בעיניכם? נמקו.
2. מה אפשר ללמוד מתפילתו על הנכרי ליחס שלנו לאורחים ולזרים היום?

🏁 סיכום השיעור

שלמה הביא לעם שלום, כתב משלים ושירים, חקר את הטבע ובנה את בית המקדש. בתפילתו הוא מראה ענווה (ה' גדול מכל בית) ופתיחות (גם הנכרי מוזמן). בשיעור הבא נראה איך אחרים ראו את שלמה, ומה קרה לו בסוף ימיו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בחרו מעשה אחד של שלמה וכתבו את הערך שהוא מלמד, עם פסוק.

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- דגש על שלום וביטחון כערך ממלכתי, ועל הניבים מתכנית הלימודים.
- השוואה בין חכמה מעשית (משפט) לחכמה מדעית וספרותית (ה, יב-יג).

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- הרחבה על בית המקדש ותפילת שלמה כיסוד לתפילה בבית הכנסת.
- רש"י על השמיר ו"אבן שלמה" כמקור לאגדות חז"ל על בניין הבית.

💡 הערות למורה

כדאי לחלק את הכיתה לארבע קבוצות: כל קבוצה מקבלת תחנה אחת (ה, ה; ה, ט-יג; ו, א-ז; ח, כז ו-מא-מג) ומציגה לכיתה. את טבלת המעשים והערכים ממלאים יחד על הלוח. למתקשים: דף עם תמיכה.

🔗 יחידות קשורות

היחידה משלימה את יחידה 7: מלכים א, א-ג (ממלכתי) ואת יחידה 8: מלכים א, א-ג (חמ"ד), שבהן נלמדו המאבק על הכיסא, החלום בגבעון ומשפט שלמה. כאן: המשפחה, המעשים, הערכים והאגדה. חוברת העבודה של היחידה · בוחן חזרה עם מחוון

📝 בדף העבודה

בדף: טבלת מעשים וערכים עם פסוקים, הסבר הניב "איש תחת גפנו", בניין הבית בשקט, ותפילת שלמה על הנכרי. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- מלכים א פרק ה, מכון ממרא
- מלכים א פרק ו, מכון ממרא
- מלכים א פרק ח, מכון ממרא
- רש"י על מלכים א ו, ז, ספריא
- מצודת דוד על מלכים א ה, יג, ספריא
- תכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי, מגן הילדים עד כיתה י"ב, תשע"ט, משרד החינוך (PDF)

מחוון: מה שלמה עשה: חכמה, שלום ובית המקדש

1. שלום: ה, ה, ביטחון ושקט. חכמה: ה, ט-יג, חכמה וסקרנות. בניין: ו, א; ו, יד, מחויבות לדורות. נכרי: ח, מא-מג, פתיחות ואהבת הבריות.
2. חיים בשקט ובביטחון, כל אחד בביתו בלי פחד. דוגמה: "אחרי המלחמה כולם רוצים לשבת איש תחת גפנו".
3. הבית נבנה בשקט, בלי רעש של כלי ברזל, כי האבנים הוכנו מראש. רש"י מוסיף שהאבנים הוסעו "על ידי השמיר"; זה פירוש ולא כתוב בפסוק.
4. ענווה: שלמה בנה בית מפואר ובכל זאת אומר שה' גדול ממנו.
5. תשובה טובה בוחרת עמדה ומנמקת בשני פסוקים, למשל ה, ה (שלום לעם) מול ו, יד (בניין). נקודות: עמדה, שני פסוקים מדויקים, הסבר הקשר.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רד"ק ומצודת דוד מתוך ספריא). האגדה מסומנת כאגדה. נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: ספר מלכים א נלמד בכיתה ח' (תכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי, תשע"ט). חמ"ד: מלכים אינו בתכנית החמ"ד לחטיבת הביניים (ז: בראשית, יהושע-שופטים; ח: שמות, שמואל א; ט: ויקרא, שמואל ב), והיחידה יכולה לשמש העשרה. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.